Ужгородський національний університет
Науково-дослідний інститут
порівняльного публічного права і міжнародного права

Михайло САВЧИН

КОНСТИТУЦІЯ: ЛЮДИ ТА ІНСТИТУЦІЇ

(SWOT-коментар)

Монографія

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ-2024

УДК 342:340.1](02)
С13

Рецензенти:

Микола Оніщук, доктор юридичних наук, ректор Національної школи суддів України;

Станіслав Шевчук, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», Голова Конституційного Суду України (2018-2019)

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Ужгородського національного університету (протокол № 12 від 16 грудня 2023 р.)

Савчин Михайло.

С13 **Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар):** монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 680 с.

ISBN 978-966-667-837-2

Монографія видана у форматі SWOT-коментаря Конституції України. Цей коментар переслідує три цілі: по-перше, наскільки приписи Конституції забезпечують інституційну спроможність держави та ефективний і дієвий захист прав людини; по-друге, яка існує юриспруденція Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини та деяких органів конституційної юстиції зарубіжних країн з відповідних питань; по-третє, наскільки адекватно й ефективно конкретизуються і розвиваються конституційні принципи у положеннях поточного законодавства.

Традиційний підхід у коментуванні тексту Конституції через приписи законів є неспроможним, оскільки людей цікавить такий коментар з точки зору оскарження положень законів у Конституційному Суді шляхом звернення із конституційним поданням чи конституційною скаргою.

Акцент зроблено на інституційній спроможності держави, яка має мати достатньо ресурсів задля забезпечення захисту людських прав на засадах поваги до людської гідності, свободи, рівності, верховенства права та додержання належної правової процедури.

УДК 342:340.1](02)

ISBN 978-966-667-837-2

© Савчин Михайло, 2024
© Юрінком Інтер, 2024

ЗМІСТ

Переднє слово і подяки.....11
Вступ.....13

І. Чесноти і цінності у праві та їх вплив на конституцію.....15
А. Між хаосом і порядком: дилема свободи і безпеки у праві....16
Б. Ентропія (інфляція) у праві та вимога юридичної визначеності: між законодавством і конституційною юриспруденцією.....26
В. Чесноти у праві та організація суспільства.....39

Розділ 1. Преамбула конституції, або Наскільки держави є сталими та інституційно спроможними
1.1. Конституційна ідентичність та наступність у праві.....55
1.2. Основні параметри наступності у праві та установлення конституції.....63
1.3. Європейська ідентичність України.....68

Розділ 2. Вічні цінності, або Параметри конституційного порядку
2.1. Установча влада і перегляд/ревізія конституції.....73
2.2. Вічні цінності та ядро конституційного порядку.....88
2.2.1. Людська гідність, свобода та рівність як основоположні цінності.....90
2.2.2. Принцип конституційної державності.....97
2.2.3. Республіканізм.....106
2.2.4. Конституційна ідентичність та громадянство.....111
2.2.5. Поділ влади.....116
2.2.6. Гарантія місцевого самоврядування.....121
2.2.7. Верховенство права.....123
2.2.8. Засади правопорядку.....129
2.2.9. Політичний плюралізм та змагальність.....131

2.2.10. Атрибути державності: державна мова, Герб, Гімн, Девіз 133
2.2.11. Окремі сфери політичної активності 135
2.3. Чесноти та конституційні цінності: право на спротив тиранії, захист Вітчизни, доброчесність посадовців і *militant democracy* 137
2.3.1. Право на спротив тиранії 137
2.3.2. Захист Вітчизни та конституційний порядок 139
2.3.3. Доброчесність посадовців і militant democracy 141

Розділ 3. Суверенітет у світлі обороноздатної демократії
3.1. Суверенітет: доктринальні аспекти 149
3.2. Підзвітність і підконтрольність влади 158
3.3. Вибори 162
3.4. Референдум, або Підводні камені прямої демократії 171
3.5. Партії та обороноздатна демократія 178
3.6. Демократичні комунікації у структурі конституційного порядку 188

Розділ 4. Інституційна спроможність держави
4.1. Держава як юридична особа та представництво інтересів народу 195
4.2. Параметри інституційно спроможної держави 197
4.3. Принципи організації держави 200
4.4. Держава та надзвичайні юридичні режими 211

Розділ 5. Інституційний дизайн
5.1. Поділ влади 227
5.1.1. Структурні елементи поділу влади 228
5.1.1.1. Конституційні інструменти стримувань і противаг 228
5.1.1.2. Інституційні пастки у системі стримувань і противаг 240

5.1.2. Автономія та структура парламенту 253
5.1.2.1. Статус Верховної Ради 253
5.1.2.2. Парламентська автономія 255
5.1.2.3. Повноваження 274
5.1.2.4. Статус парламентаріїв 288
5.1.3. Екзекутива: президент і виконавча влада 292
5.1.3.1. Президент 293
5.1.3.2. Виконавча влада 318
5.1.4. Правосуддя 342
5.1.4.1. Поняття правосуддя 342
5.1.4.2. Статус суддів 345
5.1.4.3. Інституційні засади судової влади (судоустрій) 350
5.1.4.4. Органи сприяння правосуддю 357
5.2. Територіальна організація влади 360
5.2.1. Поверхи влади, або Пропорційність і субсидіарність 361
5.2.2. Місцеве самоврядування 368
5.2.3. Регіони та їх статус 375
5.2.4. Єдність правопорядку та засоби його забезпечення 382

Розділ 6. Правовий захист конституції

6.1. Конституційна юстиція 389
6.1.1. Правовий статус Конституційного Суду України як органу конституційної юстиції 390
6.1.2. Інституційний дизайн Конституційного Суду України та дистанціювання від політики 394
6.1.3. Повноваження Конституційного Суду 402
6.1.4. Захист конституційних прав та інституційні вади конституційної скарги 412
6.1.5. Конституційне судочинство (провадження у справах) 422
6.2. Екстраординарний захист конституції 430
6.2.1. Система надзвичайних засобів захисту конституції 432

6.2.2. Поняття і типологія тероризму 435
6.2.3. Екстраординарні моделі забезпечення конституційного порядку 437
6.2.4. Право народу на опір тиранії 440

Розділ 7. Людські права

7.1. Універсальний характер, або Нормативність людських прав: зв'язаність держави правом 445
7.2. Пряма дія і горизонтальний ефект людських прав як основоположних 450
7.3. Тлумачення людських прав у світлі принципів права 454
7.4. Обмеження людських прав 475
7.5. Приватна автономія індивіда 495
7.6. Політичний процес та право на участь 523
7.7. Економічні права 540
7.8. Підтримувальні дії держави та соціальний захист 558
7.9. Культурні права 578
7.10. Належна правова процедура та ефективність захисту людських прав 586
7.11. Людські права та війна 609

Розділ 8. Конституція і міжнародне право

8.1. Основні дилеми та конкуренція юрисдикцій 624
8.2. Національне та наднаціональне у конституційному праві 637
8.3. Конституційні аспекти інтеграції 644

Висновки і рекомендації 648
Conclusions and recommendations 659